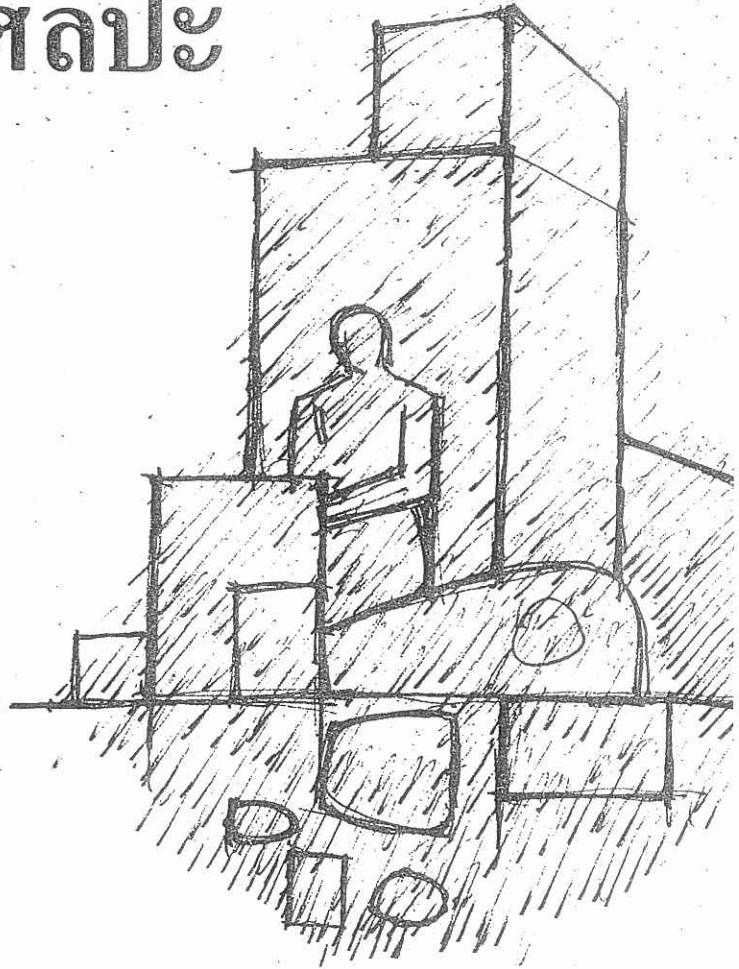

วิจารณ์ศิลปะ

ดำรง วงศ์อุปราช

บทนำ

บทความเรื่องการวิจารณ์ศิลปะ เน้นทางด้านทัศนศิลป์ เป็นความพยายามของผู้เขียนที่จะเสนอเรื่องราว แนวคิด ทฤษฎีและหลักการการวิจารณ์ศิลปะ ซึ่งผู้เขียนได้มาจากการศึกษาวิชาศิลปะ วิจารณ์ในสถาบันการศึกษาและค้นคว้าจากหนังสือปรัชญาศิลปะ และประวัติศาสตร์ศิลปะวิจารณ์ของหลายท่าน ส่วนใหญ่เป็นทฤษฎีและหลักการกลาง ๆ ที่ผู้เขียนพยายามปฏิบัติในการวิจารณ์และวิพากษ์ศิลปะ ผู้เขียนหวังว่าท่านผู้อ่านจะได้รับประโยชน์ไม่มากนักน้อย และโปรดอย่าคิดว่าข้อเสนอแนะเด็ดขาดและสิ้นสุด ตรงกันข้ามน่าจะเป็นการยั่ว

ยให้เกิดความสนใจการวิจารณ์ศิลปะมากยิ่งขึ้น

ความหมายของศิลปะวิจารณ์

โดยความหมายทั่วไปการวิจารณ์คือการแสดงความคิดเห็นการให้ความเห็นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งมีการตัดสินให้คุณค่ารวมอยู่ด้วยถึงแม้ว่าจะหลีกเลี่ยงการตัดสินให้คุณค่าอย่างไรก็ยากที่จะไม่ทำได้ เพราะถ้าเรากล่าวถึงหรือวิจารณ์สิ่งใดขึ้นมาเราก็เท่ากับว่าเราเลือกสนใจสิ่งนั้นแล้วบางครั้งเราได้ตัดสินให้คุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปโดยไม่ได้เจตนา เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการวิจารณ์ส่วนใหญ่จึงพยายามหลีกเลี่ยงการ

ตัดสินให้มากที่สุด นอกเสียจากว่าต้องทำหน้าที่ตัดสินเช่นการเป็นกรรมการคัดเลือกหรือตัดสินผลงาน ในกรณีนี้การวิจารณ์จะต้องมีการตัดสิน และต้องทำด้วยความระมัดระวัง เพราะต้องปฏิบัติจนสุดยอของการวิจารณ์ นั่นคือ "การวิพากษ์วิจารณ์" ความหมายของการวิจารณ์ตามสามัญสำนึกทั่วไปอีกความหมายหนึ่งก็คือ การให้ความเห็นในเชิงติชมในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นักทฤษฎีบางท่านเน้นในเรื่องการตัดสินในศิลปะวิจารณ์ เช่น Curt John Ducasse ได้ให้ความหมายของวิจารณ์ในหนังสือปรัชญาศิลปะของท่านว่า "Criticism is judgment concerning questions of worth value" อย่างไรก็ตามนักวิจารณ์ที่เฉลียวฉลาดจะไม่ทำตัวเป็นผู้ตัดสินขั้นเด็ดขาด เพราะการตัดสินเป็นขั้นตอนที่ยากที่สุดของการวิจารณ์ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นนักทฤษฎีศิลปะวิจารณ์ที่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของศิลปะวิจารณ์ไว้ว่า

"วิจารณ์การให้ความเห็นของตนในเรื่องค่าทางศิลปะของศิลปะ กรรมใด ๆ หรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับคนทุกคนเพราะทุกคนมีสิทธิ์จะติชมหรือให้คำวิจารณ์ตามข้อวินิจฉัยของตนเองได้ แต่ข้อวินิจฉัยอาจผิดไปก็ได้"¹

ขอบเขตของการวิจารณ์ศิลปะ

การวิจารณ์ศิลปะควรจะอยู่ทั่วไปในหมู่ประชาชน นักวิชาการ ศิลปิน โดยเฉพาะในสังคมที่เสรีภาพ การวิจารณ์เป็นการแสดงความคิดเห็นและให้ความสนใจ ถ้าไม่มีการพูดถึงการติชมก็ไม่มี ความสนใจหรือมีความสนใจน้อย การวิจารณ์ถึงแม้ว่าจะเป็นการติทางเดียวเท่านั้นก็ควรจรรับฟัง ทั้งผู้ชมและผู้วิจารณ์แม้ว่าทั้งผู้วิจารณ์และผู้ถูกวิจารณ์จรรยาบรรณ รุจกกาละเทศะ ผลงานที่ควร

จะวิจารณ์คือผลงานที่ศิลปินเสนอต่อประชาชน ศิลปินทูลเกล้าเสนอผลงานต่อประชาชนก็ต้องกล่าววิจารณ์ มิฉะนั้นควรจะเก็บผลงานไว้เป็นส่วนตัวต่อไป ในด้านประชาชนนั้น โดยทั่วไปยังไม่เรียกว่านักวิจารณ์ประชาชนเป็นเพียงผู้วิจารณ์ การวิจารณ์นั้นเป็นสิทธิที่ทุกคนและใคร ๆ ก็วิจารณ์ได้ แต่ใครจะวิจารณ์ได้ดีที่สุดแล้วผลมีความแม่นยำ จนเป็นนักวิจารณ์ได้เป็นนอกเรื่องหนึ่ง อีกขั้นตอนหนึ่ง การวิจารณ์ของประชาชนจะพัฒนาไปได้ถ้ามีโอกาสในการศึกษาและประสบการณ์ และเมื่อนั้นแหละจะไม่มีใครดัดประชาชนได้ไม่ว่าจะเป็นศิลปินหรือนักวิจารณ์

การวิจารณ์ของประชาชนหรือเรียกว่าการวิจารณ์ทั่วไปนั้นมีความสำคัญไม่น้อยกว่าการวิจารณ์ของนักวิจารณ์และของนักวิชาการ ถึงแม้ว่าเขาจะแสดงความเห็นผิดบ้างถูกบ้างก็เป็นความเห็นที่มาจากความสนใจ ควรจรรับฟังเพื่อตรวจสอบกับของนักวิจารณ์และของนักวิชาการ ถ้าคุณภาพการวิจารณ์ของประชาชนทั่วไปยังไม่ดี ศิลปินและนักวิจารณ์ก็จะได้รับการสนับสนุนน้อย เป็นหน้าที่ของนักวิจารณ์อีกด้านหนึ่งที่จะช่วยประชาชนในการศึกษา

การวิจารณ์ศิลปะก็เช่นเดียวกับเรื่องอื่นๆ ที่จำเป็นต้องมีขอบเขตเหมือนกัน ปัญหา

Edmund Burke Felman กล่าวว่า "Almost everyone fancies himself an art critic At least, most people are willing to deliver critical opinions, no matter how unfamiliar they may be with art or with the theory of art criticism"²

การวิจารณ์โดยไม่มีขอบเขตและขั้นตอนนั้นทำให้เกิดการขัดแย้งหาจุดไม่ได้ เพราะไม่มีหลักการและเหตุผล ส่วนใหญ่จะเป็นความชอบและไม่ชอบความพอใจไม่พอใจของแต่ละบุคคลซึ่งมีต่างกัน และเหมือนกัน แต่

ถ้าหลักการวิจารณ์อย่างกลาง ๆ ที่ใช้กันได้ โดยทั่วไป การวิจารณ์ก็จะดีขึ้น ด้วยตนเอง จึงมักทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะขึ้นมา เพื่อที่จะเสนอทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะที่ทันกับผลงานศิลปะทุกรูปแบบแนวทางและสมัย

การวิจารณ์ศิลปะส่วนใหญ่ โดยการพูด และการเขียน การพูดเกี่ยวกับศิลปะโดยทั่วไปนั้นไม่ได้เข้มข้นและเอาจริงเอาจัง บางครั้งเป็นการพูดหรือสนทนาเพื่อความสนุกสนาน สำหรับนักวิจารณ์นั้นเป็นเรื่องจริงจังต้องมีตรรกศาสตร์เข้ามาสัมพันธ์ จะพูดหรือเขียนไปตามอารมณ์และปากกาไปไม่ได้ ในข้อเขียนเกี่ยวกับปรัชญาศิลปะของ Virgil C. Aldrich จึงมีเรื่อง "The Logic of Talk About Art"³ อยู่ในตอนท้าย ๆ ของหนังสือ เพื่อให้ผู้สนใจศิลปะและปรัชญาศิลปะ มีหลักในการพูดการสนทนาเกี่ยวกับศิลปะอย่างมีหลักการและขั้นตอน

ไม่จำเพาะแต่ประชาชนทั่วไปเท่านั้นที่พูดสนทนาเกี่ยวกับศิลปะ โดยไม่มีจุดหมายปลายทาง ไม่มีหลักการและขั้นตอน ในหมู่ศิลปิน นักวิจารณ์และนักวิชาการก็ยังมีอยู่เหมือนกัน ดังเช่น Felman กล่าวในปัญหาที่ว่า "It is interesting to observe, however, that formal education at all levels fails to devote much time to the establishment of a systematic foundation for critical judgment. Hence even well - educated person find themselves delivering the authoritative opinions of others, or offering their own views about art without really knowing how they arrived at them."⁴

ศิลปะวิจารณ์เพื่ออะไร ?

การวิจารณ์ศิลปะของประชาชนโดยทั่วไป

ไม่มักจะไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์ที่เกี่ยวกับเงินทอง ส่วนใหญ่ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ได้หวังชื่อเสียงเงินทองเพราะไม่ได้ตีพิมพ์เห็นของนักวิจารณ์อาชีพ บางครั้งเขาอาจวิจารณ์ให้ตนเองพึงอยู่ในใจเมื่อได้พบได้เห็นผลงานศิลปะที่ติดตั้งในห้องแสดงผลงานหรือในที่สาธารณะ บางครั้งเขาก็วิจารณ์กับเพื่อนฝูงสองสามคน การวิจารณ์ศิลปะก็เพื่อความสุขและเพราะสนใจวิจารณ์ไปอย่างผิวเผินเท่าที่ความรู้และประสบการณ์อำนวยให้ การวิจารณ์อาจจะผิดหรือถูกก็ได้ ประชาชนที่สนใจมากหน่อยก็จะวิจารณ์เพื่อหาความรู้และแสวงหาความเข้าใจในงานศิลปะ ก็เป็นการวิจารณ์เพื่อความรู้ความเข้าใจ ประชาชนเหล่านั้นต้องอาศัยนักวิจารณ์อาชีพช่วยแนะนำหรือต้องใช้ความพยายามค้นคว้าด้วยตนเองเพื่อให้รู้และเข้าใจศิลปะมากยิ่งขึ้น ศิลปะไม่ใช่สิ่งที่สมบูรณ์แบบอย่างเดี่ยว ยังมีสิ่งที่เบื่อนามธรรมซ่อนเร้นอยู่ในนั้นอีก ยังเข้าใจศิลปะมากขึ้นเท่าไรความสุขความพอใจย่อมมีมากขึ้นความสุขเป็นความมุ่งหมายแรกของการวิจารณ์ศิลปะ ความมุ่งหมายอีกประการหนึ่งก็คือความรู้และความเข้าใจในความคิด และความคิดเห็นที่ศิลปินแสดงออก บางครั้งก็อ่านได้ง่ายและบางครั้งก็ยากเพราะศิลปินแสดงไว้เป็นปริศนา ซ่อนเร้น ลึกลับ และลึกซึ้ง การวิจารณ์ก็เพื่อให้เข้าใจโดยใช้หลักการแปลความหมายอย่างมีประสบการณ์ ในขั้นนี้นับว่ายากสำหรับประชาชนทั่วไป ด้วยเหตุนี้เองผลงานศิลปะแต่ละชิ้นนั้นประชาชนรับได้ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรับของประชาชนและลักษณะยากง่ายของผลงานศิลปะ ประชาชนที่สนใจศิลปะมากเป็นพิเศษสามารถที่จะพัฒนาตนเองขึ้นเป็นนักวิจารณ์สมัครเล่นและนักวิจารณ์อาชีพได้

การวิจารณ์เพื่ออาชีพ คือการวิจารณ์

โดยนักวิจารณ์อาชีพ ที่เห็นได้ชัดที่สุดคือนักวิจารณ์ที่อยู่ในหนังสือพิมพ์ และวารสาร หรือที่เรียกว่านักวิจารณ์ในสื่อมวลชนก็ได้ นักวิจารณ์เหล่านี้มักทำด้วยอุดมการณ์และเพื่อสิ่งจางรางวัลเท่านั้น นักวิจารณ์บางพวกทำเพื่อการค้า เพื่อสนับสนุนการขายผลงานของศิลปินและพ่อค้าศิลปะ ทำหน้าที่แนะนำผู้สะสมศิลปะสะสมศิลปะเพื่อการลงทุน การค้าศิลปะและการสร้างชื่อเสียงศิลปินนั้นจะขาดนักวิจารณ์ไม่ได้สำหรับนักวิจารณ์ที่อุดมการณ์นั้นได้ช่วยให้งานศิลปะและการศึกษาศิลปะของประชาชนดีขึ้น เขาได้ทำหน้าที่นอกเหนือไปจากการรับจ้างเขียนบทวิจารณ์ไปวันๆ อย่างไม่มีจุดหมายปลายทาง การวิจารณ์ระดับอาชีพจะต้องมีมาตรฐานสูงกว่าระดับทั่วไปของประชาชนในประวัติศาสตร์ของเรา เรามักวิจารณ์อาชีพที่ด้อยอยู่หลายคน

การวิจารณ์เพื่อการศึกษาและวิชาการส่วนใหญ่อยู่ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ หอศิลปะ พิพิธภัณฑ์ศิลปะ การวิจารณ์ในความหมายนี้ เพื่อความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการเป็นไปอย่างอิสระและเข้มข้นเป็นการวิจารณ์ระดับอาชีพอีกแบบหนึ่ง เป็นการทำให้เกิดทฤษฎีการวิจารณ์ที่เป็นหลักการวิจารณ์ต่อไป การวิจารณ์ประเภทนี้มักจะถูกโจมตีว่าเป็นการวิจารณ์ในหอคอยงาช้าง ไม่มีประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่ ถ้าไม่มีการวิจารณ์แบบนี้แล้วเราก็จะขาดการวิจารณ์ที่เป็นหลักของการวิจารณ์ทั้งหมด

ประเภทของการวิจารณ์

ผู้เขียนได้กล่าวถึงประเภทของการวิจารณ์มาบ้างแล้วในหัวข้อศิลปะวิจารณ์เพื่ออะไร ใครบอกกล่าวละเอียดมากขึ้นในหัวข้อของความสับสนต่าง ๆ ในการพูดถึงการวิจารณ์ศิลปะนั้นจำเป็นต้องทำให้กระจ่างชัดเจนนขึ้นโดยการแยก

ประเภทของการวิจารณ์และประเภทของนักวิจารณ์

นักวิจารณ์และการวิจารณ์นั้นสามารถที่จะแยกให้เห็นได้แล้วว่าเมื่ออยู่สองพวกใหญ่ ๆ คือนักวิจารณ์ทั่วไป การวิจารณ์ทั่วไป (รวมทั้งการวิจารณ์สมัครเล่น) อีกประเภทหนึ่งคือนักวิจารณ์อาชีพและการวิจารณ์อาชีพ

ประเภทที่ ๑

การวิจารณ์ศิลปะทั่วไปของประชาชนส่วนใหญ่วิจารณ์ไปตามรสนิยมส่วนตัว มีความรู้ประสบการณ์ไม่มากนัก เป็นไปอย่างผิวเผิน ประชาชนจะเข้าใจงานศิลปะที่อยู่ในรูปแบบเนื้อหาง่าย ๆ และสิ่งที่เห็นสามัญ เป็นการวิจารณ์ศิลปะขั้นต้น แต่ในสังคมที่มีการพัฒนามากในทางการศึกษามาตรฐานการวิจารณ์ของประชาชนทั่วไปก็สูงและมีความแม่นยำในการตัดสิน มีนักวิจารณ์ศิลปะสมัครเล่นที่สามารถโต้แย้งกับนักวิจารณ์อาชีพได้ เป็นฝ่ายที่ตรวจสอบผลงานศิลปะของศิลปินและผลงานของนักวิจารณ์ อย่างไรก็ตามการพัฒนาการวิจารณ์ประเภทนี้ต้องอาศัยการศึกษาและนักวิจารณ์อาชีพแนะนำ

ประเภทที่ ๒

การวิจารณ์ระดับอาชีพและนักวิจารณ์อาชีพเป็นการวิจารณ์ที่ต้องมีมาตรฐานสูงกว่าการวิจารณ์ทั่วไปโดยส่วนใหญ่แล้วนักวิจารณ์อาชีพมีการศึกษาและประสบการณ์ตามแบบแผนหรือนอกแบบแผนมาก การวิจารณ์จึงมีหลักการและวิธีการ สามารถถ่ายทอดผลงานศิลปะออกเป็นการพูดหรือเขียนให้ประชาชนเข้าใจได้ นักวิจารณ์อาชีพจึงทำหน้าที่หลักของการวิจารณ์คือเป็นสื่อกลางระหว่างศิลปิน - ศิลปะกับประชาชนทั่วไป ถ้าหากนักวิจารณ์มีความสามารถเช่นนี้พอเพียงก็จะมีปัญหาความไม่เข้าใจศิลปะของประชาชนน้อย

ลงการเป็นนักวิจารณ์นั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับว่าผลงานที่เขานับเป็นนักวิจารณ์ ไม่ใช่ใครๆ ก็เป็นได้ แต่การวิจารณ์ใครๆ ก็วิจารณ์ได้นักวิจารณ์คือผู้ที่ได้ศึกษาฝึกฝนหาประสบการณ์และมีผลงานปรากฏให้เห็นได้ว่าเป็นผู้มีความรู้และความสามารถในการวิจารณ์ อาชีพนักวิจารณ์เป็นอาชีพสำคัญอาชีพหนึ่งในสังคมที่มีกิจกรรมศิลปะอยู่ในสังคมอย่างแพร่หลายและศิลปะได้เป็นวัตถุมูลค่าเป็นผลประโยชน์ นอกจากจะมีนักวิจารณ์อิสระแล้วยังมีนักวิจารณ์ประจำอยู่ในที่ต่างๆ เช่น ส้อมวลชน สถาบันการศึกษาต่าง ๆ หอศิลปะพิพิธภัณฑสถาน ศิลปะ ศูนย์ศิลปะร้านค้าศิลปะ ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

๑. นักวิจารณ์ในส้อมวลชน

ก่อนนักวิจารณ์มีตำแหน่งประจำในหนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น นักวิจารณ์เหล่านี้ช่วยให้เกิดความสนใจในศิลปะเป็นอย่างมาก ประชาชนได้อาศัยข่าวและเรื่องราวให้ทราบถึงความเคลื่อนไหวทางกิจกรรมศิลปะ เช่น นิทรรศการศิลปะ การประกวดศิลปะที่มีขึ้นในที่ต่าง ๆ การแสดงศิลปะที่ไม่มีการแนะนำโดยนักวิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์นั้นคงจะมีประชาชนมาชมไม่มากนัก นักวิจารณ์ศิลปะในส้อมวลชนจึงมีความสำคัญต่อศิลปินและประชาชน หนังสือพิมพ์เห็นความสำคัญและเห็นความต้องการนี้จะมีนักวิจารณ์ศิลปะประจำ อย่างน้อยก็จะมีนักข่าวศิลปะ ถือว่าเป็นการให้บริการทางศิลปะแก่ประชาชน นอกจากในหน้า น.ส.พ. แล้วในวิทยุและโทรทัศน์เขาจะมีรายการสนทนาหรือรายการพูดเกี่ยวกับศิลปะและการแสดงศิลปะโดยนักวิจารณ์ศิลปะในโทรทัศน์จะมีฉายภาพประกอบด้วย ไม่ต้องสงสัยเลยว่าการทำเช่นนั้นได้ผลทำให้ประชาชนสนใจศิลปะมากขึ้น

กิจกรรมทางศิลปะที่รัฐสถาบันและเอกชนจัด ก็จะมีการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ บทบาทของการวิจารณ์ศิลปะและนักวิจารณ์ศิลปะในส้อมวลชนนั้นมามากและสำคัญดังได้กล่าวมาแล้ว

ในด้านข้อจำกัดของการวิจารณ์ในส้อมวลชนก็คือ เนื่องจาก น.ส.พ. ต้องออกเป็นประจำและบ่อยมากทำให้นักวิจารณ์มีเวลาน้อยมากในการหาข้อมูล วิเคราะห์และเขียนบทวิจารณ์ออกประการหนึ่งหน้ากระดาษก็จำกัด การวิจารณ์ประเภทนี้จึงหนักไปทางรายงานข่าว การเขียนเชิงบอกเล่า มีข้อคิดเห็นแนะนำอยู่บ้าง จะเขียนยากและลึกซึ้งก็ไม่ได้เพราะต้องคำนึงถึงผู้อ่านที่เป็นประชาชนทั่วไปจะรับไม่ได้ นอกจากนี้แทบไม่มีเวลาทบทวนผลงานหรือทำให้ประณีตได้ ผลงานจึงเป็นไปอย่างผิวเผินและฉาบ ๆ เป็นส่วนใหญ่ บางครั้งก็ต้องรีบผลงานออกมาเพื่อทันเวลา การเขียนแบบนี้มีลักษณะและข้อจำกัดดังกล่าวสำหรับผู้เขียนในวารสารรายสัปดาห์ก็จะมีเวลามากขึ้นแต่ก็ไม่มากนัก อย่างไรก็ตามเรายังมีความจำเป็นที่ต้องมีขอเขียนแบบนี้ใน น.ส.พ. และวารสารให้มากยิ่งขึ้น ยังมีมากขึ้นจะมีการแข่งขันและตรวจสอบคุณภาพของผลงานระหว่างนักวิจารณ์ด้วยกันก็จะทำให้เกิดผลดีทำให้ไม่มีเผด็จการและการวิจารณ์ที่ปะปะ

๒. การวิจารณ์และนักวิจารณ์

แบบวิชาการ

แบ่งเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกคือการวิจารณ์สำหรับการสอนศิลปะ ซึ่งส่วนใหญ่ทำโดยอาจารย์สอนศิลปะ เป็นการวิจารณ์ในเฉพาะและเพื่อหวังผลทางการศึกษาศิลปะ การวิจารณ์ประเภทนี้ต้องใช้จิตวิทยาในการสอน เพราะผู้ถูกวิจารณ์ผลงานเป็นนักศึกษาไม่ใช่

ศิลป์. จะวิจารณ์อย่างไรให้นักศึกษาพัฒนาความรู้และผลงานได้เป็นเรื่องสำคัญ การตัดสินผลงานของนักศึกษาที่เห็นกันต้องทำอย่างละเอียด รอบคอบด้วยหลักการศึกษาควบไปกับหลักการวิจารณ์ศิลปะ สถาบันสอนศิลปะส่วนใหญ่มีการวิจารณ์ศิลปะ เพื่อตัดสินผลการเรียนของนักศึกษาเป็นการวิจารณ์ศิลปะแบบปากเปล่า โดยศิลปินและนักวิจารณ์ศิลปะที่เป็นอาจารย์สอนศิลปะประจำและพิเศษตามสถาบันการศึกษาศิลปะ อาจจะเรียกว่าเป็นการวิจารณ์ศิลปะในหอคอยงาช้างก็ได้ ไม่หมายความว่าวิจารณ์ศิลปะประเภทนี้ไม่จำเป็นโดยแท้จริงแล้วจำเป็นต้องมี มิฉะนั้นแล้วการศึกษาศิลปะก็ไม่ค่อยได้ผล อาจารย์ไม่ได้มีหน้าที่ให้คะแนนเท่านั้น แต่ควรทำ

หน้าที่ให้คำแนะนำด้วยการวิจารณ์ นักศึกษาก็ควรจะมารับเพียงคะแนนควรจะสนใจการวิจารณ์ด้วย

การวิจารณ์และนักวิชาการกลุ่มที่สองคือการวิจารณ์ที่หาเพื่อคุณภาพและความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ โดยนักวิชาการซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในสถาบันการศึกษา นักวิจารณ์กลุ่มนี้มักเสนอผลงานในวารสารทางวิชาการหรือเป็นหนังสือเล่มเฉพาะ เช่นทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะ ประวัติศาสตร์ศิลป์วิจารณ์ หรือบทความสั้นๆ ที่เน้นทางลักษณะเรื่อง นักวิจารณ์กลุ่มนี้ค่อนข้างมีเสรีภาพทางวิชาการ ผลการทบทวนใช้เวลาไม่จำกัด และไม่ข้อยกจำกัด เช่นนักวิจารณ์ในสื่อมวลชนหรือนักวิชาการแบบสื่อมวลชนนักวิชาการกลุ่มนี้ที่เป็นนักวิจารณ์อิสระก็มี ส่วนใหญ่มีชื่อเสียงแล้ว หันมาผลิตผลงานเอาคุณภาพมากกว่าปริมาณ นักวิจารณ์กลุ่มนี้ไม่ได้เสนอผลงานแพร่หลาย แต่ก็มีบทบาทในการตรวจสอบผลงานของนักวิจารณ์กลุ่มอื่น โดยการวิจารณ์นักวิจารณ์ออก

ต่อหนึ่ง นักวิจารณ์แบบทั่วไปควรจะรับฟังนักวิจารณ์กลุ่มนี้ เพราะเป็นพวกที่ใช้หลักวิชาความรู้ลึกซึ้ง นอกจากเสนอผลงานด้านการเขียนบทความและหนังสือแล้ว นักวิจารณ์กลุ่มนี้มักจะทำหน้าที่เป็นอาจารย์สอนทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะ บางคนได้ทำหน้าที่เป็นกรรมการตัดสินการแสดงผลศิลปะและการประกวดศิลปะ ในการคัดเลือกและตัดสินผลงานศิลปะนั้น จำเป็นต้องให้นักวิจารณ์ศิลปะที่มีความรู้และประสบการณ์สูงร่วมอยู่ด้วย

ขั้นตอนของศิลป์วิจารณ์

การวิจารณ์ศิลปะควรจะมีขั้นตอน เพื่อให้มีความชัดเจนทั้งผู้วิจารณ์และผู้รับการวิจารณ์ นักทฤษฎีการวิจารณ์ หลายท่านในสมัยต่างๆ กันได้เสนอขั้นตอน การวิจารณ์ศิลปะไว้เพื่อเป็นหลักปฏิบัติอย่างกว้างๆ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนที่ง่ายและทั่วไปจนถึงขั้นตอนที่ยากที่สุด ขั้นตอนการวิจารณ์ศิลปะที่นิยมปฏิบัติกันมีดังนี้

๑. ขั้นตอน description เป็นขั้นตอนแรกของการวิจารณ์ศิลปะ ผู้วิจารณ์เล่าเรื่องผลงานศิลปะที่ตนเห็น โดยตัวอย่างชัดเจน (ในกรณีที่สันศิลป์) เช่นรูปร่างลักษณะ จำนวน ความกว้าง ความยาว วัน เดือน ปี อาจจะเรียกว่า บรรยายสิ่งที่เห็นตามจริงของงานศิลปะ บางครั้งก็เล่าถึงประวัติความเป็นมาของผลงานหรือการแสดง เป็นข้อเท็จจริงที่เห็นได้ด้วยตาสามัญ ในกรณีเขียนข่าวศิลปะ หรือการวิจารณ์แบบสื่อมวลชน ก็ใช้ขั้นตอนนี้เข้าไปวิจารณ์ นักประวัติศาสตร์ศิลปะจะถนัดในเรื่อง description นี้เป็นอย่างมาก อาจจะเรียกว่าเป็นการเขียนนำหรือปูพื้นให้การวิจารณ์ขั้นตอนต่อไปได้

๒. ขั้นตอน analysis หรือการวิเคราะห์เมื่อผ่านขั้นตอนหาข้อมูล ได้ข้อมูลมาแล้วก็วิเคราะห์แต่ละจุดเป็นการวิจารณ์ขั้นละเอียด

ต่อไป ซึ่งจะมองเห็นในด้านรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น อาจจะเรียกได้ว่าทฤษฎีวิจารณ์เป็นชนลกลงไปกว่าขั้นแรกและเป็นขั้นที่สัมพันธ์กับการวิจารณ์ขั้นแรก การวิเคราะห์อย่างละเอียดและลึกกลงไปในขั้น จะมีส่วนช่วยให้การแปลความหมายในขั้นต่อไปมีความแม่นยำมากขึ้น อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์หนักยังเป็นการวิจารณ์ขั้นต้นสามัญเป็นรูปธรรม

๓. ขั้นตอน Interpretation หรือขั้นการวิจารณ์เพื่อแปลความหมายของผลงานศิลปะนั้น ๆ การแปลความหมายของศิลปะชิ้นหนึ่งเป็นการพยายามค้นหาสิ่งที่มีความหมายเป็นนามธรรมในผลงานศิลปะ ซึ่งแตกต่างไปกับส่วนที่เป็นรูปธรรมของศิลปะที่ได้บอกเล่า วิเคราะห์มาแล้ว ในขั้นนี้ผู้ชมไม่สนใจเรื่องปรัชญาและจิตวิทยาที่จะทำได้ยาก บางท่านอาจจะไม่ยอมทำเพราะเห็นว่าไม่เป็นข้อเท็จจริง จับต้องไม่ได้ มีนักประวัติศาสตร์ศิลปะน้อยคนนักที่ท้าวขบวนมาถึงขั้นตอนนี้ ขั้นตอนนี้ต้องอาศัยประสบการณ์ อาศัยเหตุผลภายใน ด้วยความรู้สึกลึกซึ้งและจินตนาการที่แหลมคม จึงจะสามารถแปลความหมายออกมาอย่างมีเหตุผลน่าเชื่อถือได้ และเขียนบรรยายได้ จุดอ่อนของการแปลความหมายก็คือ เป็นสิ่งที่นามธรรมอาจจะมีการยกเว้นได้ แต่นักวิจารณ์ที่มีความสามารถในการแปลความหมายจะทำได้อย่างมีเหตุผล นักวิจารณ์ที่กล่าวมาขั้นตอนนี้คือผู้ที่พื้นฐานดีทางปรัชญาสุนทรียศาสตร์ และจิตวิทยา

ขั้นตอน judgment หรือการตัดสินเป็นขั้นตอนที่ยากและอันตรายที่สุด การที่จะตัดสินว่าผลงานชิ้นนี้ดีกว่าชิ้นนั้น และผลงานชิ้นนี้ดีกว่าชิ้นนั้นไม่ใช่ด้วยการยกมือหรือบอกว่าชอบหรือไม่ชอบ นักวิจารณ์จะไม่ทำเช่นนั้น นักวิจารณ์จะต้องวิจารณ์อย่างละเอียดรอบคอบทุกแง่มุมว่า ผลงานชิ้นนี้ดีอย่างไร มีจุดดีและ

จุดบกพร่องอย่างไร ตรงไหน ที่เด่นชัดในส่วนไหนบ้าง แม้แต่นักวิจารณ์ของจีนในสมัยศตวรรษที่ ๖ ก็ยังมีหลักเกณฑ์การตัดสินผลงานในยุคสมัยของเขาเช่นหลักหกประการของ Hsieh Ho^๕ เป็นต้น Hsieh Ho ได้เสนอหลัก หกประการเพื่อพิจารณาความสมบูรณ์ของจิตรกรรม ก่อนที่จะจัดอันดับความสำคัญ of ศิลปิน โดยเอาหลักหกประการเข้าวัด นักวิจารณ์ศิลปะในปัจจุบันจะต้องหาหลักเกณฑ์ที่จะวัดผลงานยุคปัจจุบันได้ ไม่ใช่ใช้หลักเกณฑ์ที่ล้าสมัยและเข้ากับผลงานปัจจุบันมาวัดเป็นที่ยอมรับว่าหลักการตัดสินของ Piles^๖ ซึ่งเสนอในศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งแบ่งรายละเอียดการวัดผลงานศิลปะออกเป็นสี่ส่วนคือ composition drawing colour expression ถ้านำมาวัดผลงานศิลปะปัจจุบันคงไม่ได้เพราะหลักยังไม่สมบูรณ์ครบถ้วนยังขาดหัวข้อที่เกิดขึ้นใหม่อีกหลายหัวข้อ และหลักการวัดของ De Piles นั้นมุ่งหาความสมบูรณ์ในหัวข้อที่สี่ โดยถือว่าศิลปะที่เก่งแล้วต้องเก่งทั้งสี่ด้าน ในปัจจุบันเราไม่ยึดหลักนี้เท่าที่สังเกตออกก็ถือหลักการวัดของ piles เป็นหลักการวัดแบบวิจิตรศิลป์บริสุทธิ์

ขั้นตอนสุดท้ายนี้ นักวิจารณ์โดยทั่วไปพยายามหลีกเลี่ยงเพราะเป็นงานที่เด็ดขาด ผู้ที่จะทำได้ต้องมีหลักเกณฑ์ที่ประสบการณ์ในการดูศิลปะเป็นอย่างมาก จึงจะมีความแม่นยำ นอกจากนั้นต้องเป็นผู้รอบรู้เรื่องศิลปะทุกสมัยเป็นอย่างดี ผู้ที่ต้องทำหาคำตัดสินคือผู้ต้องเป็นกรรมการตัดสินงานของการแสดงศิลปะต่างๆ และใคร่ขอวิงวอนว่าอย่าได้คิดว่าตนเป็นผู้ตัดสินงานแบบผู้เชี่ยวชาญ ทุติยภูมิแต่เพียงว่าดีหรือไม่ชอบไม่ชอบผู้ที่เป็นนักวิจารณ์ศิลปะก็อย่าได้หลักวิชาวิจารณ์ผลงานศิลปะหรือตัดสินผลงานศิลปะโดยการพูด แต่ดูผลงานศิลปะไม่เป็น

และไม่ออก การวิจารณ์และการตัดสินนั้นย่อมจะผิดพลาดได้เสมอ ยิ่งไม่ได้พิจารณาอย่างมีขั้นตอนและละเอียดแล้วก็อาจผิดพลาดได้ง่าย ใครจะบอกครั้งว่าการตัดสินงานศิลปะเป็นเรื่องยากและซับซ้อน การวิจารณ์ศิลปะนั้นก็เป็นงานยากที่สุดของขั้นตอนการวิจารณ์ทั้งหมด ถ้าไม่แน่ใจก็ขอให้หลีกเลี่ยงเสีย

หลักการวิจารณ์ศิลปะ

การวิจารณ์ที่ดี ควรจะมีหลักการคอยกำกับเพื่อไม่ให้หนักไปทางใดทางหนึ่ง การวิจารณ์ที่แท้ควรยึดติดอยู่ในรูปธรรมและวัตถุมากเกินไปก็จะแห้งแล้ง ขณะเดียวกันการวิจารณ์ที่เอาตนเองเป็นที่ตั้งคิดเอาเองเขียนเอาเองนั้นก็จะขาดความเป็นจริง บางครั้งนักวิจารณ์ก็เบี่ยงเบนหนักไปทางใดทางหนึ่ง เราควรจะมีหลักการไว้เป็นเครื่องเตือนใจเตือนสติว่าอย่าหนักไปทางโน้นทางนี้เกินไป ด้วยเหตุนี้จึงมีนักทฤษฎีศิลปะวิจารณ์คิดหลักการวิจารณ์และวิพากษ์ศิลปะไว้หลายทฤษฎี หลักการที่น่าสนใจคือหลักการซึ่งเสนอโดย Dale G. Cleaver ซึ่งเสนอหลักการสามประการ⁷ คือ objectivism subjectivism และ relativism ซึ่งนักวิจารณ์จะใช้ตามความเหมาะสมไม่หนักไปทางใดทางหนึ่งก็จะทำให้การวิจารณ์เป็นไปอย่างกลาง ๆ

การตีความหมายหลักสามประการนี้ได้หลายความหมาย ผู้เขียนเข้าใจว่า objectivism หรือทฤษฎีนั้นคือการวิจารณ์ผลงานศิลปะโดยให้ความสำคัญของผลงานศิลปะ หรือให้ศิลปะเป็นหลักไม่วิจารณ์อย่างเพื่อฟันห่างไกลผลงานศิลปะ บางท่านที่ขอบหลักการนี้มากก็ยกย่องว่าหลักการนี้เป็นหลักการที่เชื่อถือได้และเป็นข้อเท็จจริง การวิจารณ์ศิลปะควรจะตั้งอยู่ในทฤษฎี subjectivism - หรืออัตวิสัยนั้นการเอาตัวเองเป็นหลัก การวิจารณ์แบบนี้มักจะไม่เป็นที่ยอมรับในหมู่นักวิชาการ

หาว่าไม่มีหลักฐานและอ้างอิง เป็นการคิดเอาเอง นักวิจารณ์แต่ละคนมีวิธีการวิจารณ์ศิลปะของตนเอง บางคนก็ไม่มีหลักการวิจารณ์ใช้ ความรู้สึกส่วนตัวเป็นส่วนหนึ่ง การวิจารณ์แบบอัตวิสัยมักจะได้รับคำโจมตีว่าเป็นการวิจารณ์ที่เชื่อถือไม่ได้ โดยความเป็นจริงแล้วในการวิจารณ์ศิลปะนั้นจะไม่ใช่อัตวิสัยเลยคงจะยาก เพราะลักษณะของศิลปะเป็นอัตวิสัยมากกว่าทฤษฎีวิจารณ์ที่จะต้องใช่อัตวิสัยเป็นหลักเข้าไปจับ อย่างไรก็ตามในหมู่นักวิจารณ์ศิลปะยังมีการยอมรับ อัตวิสัยในการวิจารณ์เพราะทำให้การวิจารณ์มีชีวิตชีวา แต่ก็ขอแนะนำว่าการวิจารณ์ไม่ควรเริ่มจากอัตวิสัยอย่างเดียวอย่างหนึ่งมากเกินไป ให้ใช้ทั้งสองอย่างอยู่ในความพอดี relativism หรือสัมพัทธวิสัยมีความหมายหลายทาง อาจจะหมายถึงการวิจารณ์ศิลปะที่ต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของศิลปะกับวัฒนธรรมของแต่ละที่แต่ละแห่งแต่ละสถานที่ ไม่ตัดสินโดยใช้หลักการตัดสินอย่างเด็ดขาด หรือจะตีความหมายว่าการวิจารณ์แบบนั้นคำนึงถึงสิ่งที่สัมพันธ์กับผลงานศิลปะด้วย ซึ่งไม่เหมือนกับวิจารณ์แบบทฤษฎีที่เอาศิลปะเป็นศูนย์กลาง และมีความสำคัญในตัวเองโดยสมบูรณ์ ในความหมายอีกทางหนึ่งก็คือเป็นการวิจารณ์ศิลปะ คำนึงถึงความสัมพันธ์ในการวิจารณ์ศิลปะ คำนึงถึงหลักสามประการในการวิจารณ์ก็จะ เป็นไปอย่างกลาง ๆ ไม่รุนแรงและเป็นเผด็จการ ไม่แห้งแล้งและไม่เลอะเทอะเกินไป

ถึงแม้ว่าเราจะมีทฤษฎีหลักการวิจารณ์ศิลปะมากมาย แต่การปฏิบัติเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นักวิจารณ์ที่ขาดประสบการณ์จริงและรู้จริงก็อาจทำผิดพลาดได้ นักวิจารณ์ในอดีตที่เคยทำผิดพลาดมาแล้วทั้งโดยเจตนาหรือไม่เจตนา โดยความสำคัญและความไม่สำคัญ Herbert Read นักวิจารณ์คนสำคัญได้ยอมรับ

รับในเรื่องนี้โดยกล่าวว่า "The most difficult task in life is to keep an incorrupt consciousness—perhaps only the genius can succeed who in the past history of art criticism has succeeded in this—not Ruskin, not Baudelaire, not Roges Fry—they all made mistakes of judgment based on prejudice."⁸

หน้าที่ของนักวิจารณ์

นักวิจารณ์คือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นสะพานระหว่างศิลปิน-ศิลปะ กับประชาชน (ดังแผนภูมิข้างล่าง) หน้าที่ดังกล่าวเป็นหน้าที่

โดยเฉพาะนักวิจารณ์แบบสื่อมวลชนหรือนักวิจารณ์ในสื่อมวลชน ทั้งนี้เพราะผลงานศิลปะมีหลายรูปแบบ ส่วนใหญ่แล้วประชาชนสามารถเข้าใจและรับผลงานศิลปะที่อยู่ในรูปแบบและเนื้อหาง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ส่วนผลงานที่ยากและซับซ้อนนั้นประชาชนเข้าใจได้ยาก จำเป็นจะต้องมีการแนะนำให้เข้าใจ ศิลปินบางคนสามารถอธิบายและชี้แจงผลงานของตนเองได้โดยการพูดและการเขียน ศิลปินบางคนทำไม่ได้และบางคนทำได้แต่ไม่ทำ เพราะถือว่าหน้าที่ตนควรจะเป็นหน้าที่ของนักวิจารณ์ ยังเป็นการวิจารณ์อาชีพ ศิลปินจะไม่

ศิลปะ-ศิลปะ

นักวิจารณ์ศิลปะ

บันทึกไว้ในระบบ

10:50 ชั่วโมง

ระหว่างศิลปะ-ศิลปะ

11:50 ชั่วโมง

ศิลปะ-ศิลปะ
ผู้ตรวจ: 10:50 ชั่วโมง
01:50 ชั่วโมง

ทำเพราะจะทำให้ถูกกล่าวหาได้ว่าจะรักษาความเป็นกลางไม่ได้ อีกประการหนึ่งเป็นการแย่งหน้าที่ของนักวิจารณ์ ศิลปินจะเขียนพูดในเรื่องที่เป็นแนวคิดปรัชญาศิลปะของตนชี้แจงผลงานของตน ไม่พยายามวิจารณ์ผลงานของผู้อื่น อาจจะมีทำอยู่บ้างด้วยความจำเป็นโดยหลักการแล้ว วงการศิลปะควรมีศิลปินและนักวิจารณ์ศิลปะควบคู่กันไป ความเข้าใจศิลปะของประชาชนก็จะดีขึ้น ศิลปินทำงานศิลปะอย่างเต็มที่นักวิจารณ์ก็ติดตามผลงาน และวิจารณ์เสนอต่อประชาชนทำหน้าที่กันคนละหน้าที่ ปัญหาประชาชนไม่เข้าใจศิลปะก็เพราะเราขาดนักวิจารณ์ศิลปะและนักการศึกษาเผยแพร่ศิลปะ

คุณสมบัติของนักวิจารณ์ศิลปะ

นักวิจารณ์ศิลปะทั่วไปนั้นไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติ เฉพาะ ผู้เป็นนักวิจารณ์อาชีพควรมีการศึกษาที่มีประสบการณ์มาก การศึกษา ณ ที่นั้นไม่ได้หมายถึงการศึกษาในแบบเท่านั้น นอกแบบก็ได้ ผู้ที่เป็นนักวิจารณ์อาชีพมาจากหลายสาย เช่น สายศิลปะ สายประวัติศาสตร์-ศิลปะ สายปรัชญา สายวรรณคดี เป็นต้น มีบางที่มาจากสายจิตวิทยา เช่น Sigmund Freud สายทางวรรณคดี Herbert Read สายประวัติศาสตร์ศิลปะ Lionello Venturi แต่ละนักวิจารณ์มีพื้นฐานต่างกันจึงมีความโน้มเอียงต่างกันไปตามพื้นฐานการศึกษา แต่โดยหลักทั่วไปแล้ว นักวิจารณ์ควรมีความรู้ทาง

ศิลปะประวัติศาสตร์ศิลปะ ปรัชญา ภาษาและวรรณคดี จิตวิทยา มนุษย์สังคม มีประสบการณ์จริงกับศิลปินและศิลปะ การวิจารณ์ศิลปะโดยไม่รู้จักศิลปินและศิลปะเลยนั้นคงทำได้ยาก ในเรื่องนี้ Herbert Read มีวิธีการทำงานและหาประสบการณ์ของท่านดังกล่าวว่า "I have known, historians of art who always use photographs for their researches and feel uncomfortable when confronted with an original painting! But that has not been my method of work. I have lived among artists and have had the privilege of close friendship with some of the leading painters and sculptors of my time. I have visited hundreds of studios and exhibitions in many part of the world, and have always realized that a theory of art must be based not only on a knowledge of the history of art, but also on a close contact with the contemporary practice of it."⁹

นักวิจารณ์ศิลปะมีอยู่หลายประเภท นักวิจารณ์ศิลปะร่วมสมัยถ้าไม่สนใจศิลปะร่วมสมัย และมีความสัมพันธ์กับศิลปินร่วมสมัยก็ยากที่จะเข้าใจศิลปะร่วมสมัยได้ลึกซึ้ง Herbert Read ไม่ได้ศึกษาในด้าน ทฤษฎีศิลปะ แต่ได้ฝึกฝนตนเองให้เป็นนักวิจารณ์ที่สนับสนุนศิลปะ โดยการเข้าไปคบหาสมาคมกับศิลปินร่วมสมัย หาประสบการณ์จริง Read ได้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนศิลปินร่วมสมัยของอังกฤษและของยุโรปเป็นอย่างมาก ศิลปินที่ Read รู้จักสนิทสนมคือ Henry Moore Barbara Hepworth, Ben Nicholson ซึ่งอยู่ร่วม

สมัยเดียวกัน ถ้าไม่มี Read ศิลปินทั้งสามจะไม่ค่อยมีชื่อเสียงมากมายอย่างที่มีขณะนี้และขณะนี้

ความต้องการนักวิจารณ์อาชีพ

ในสังคมที่ศิลปะได้ขยายตัวมากจนเป็นกิจกรรมที่ขาดไม่ได้ของสังคม เช่น มีการจัดนิทรรศการศิลปะ การประกวดศิลปะ การสะสมศิลปะ การค้าศิลปะ การใช้งานศิลปะในทาสีอาคาร เช่น ศิลปชุมชนและศิลปะสาธารณะ ความต้องการนักวิจารณ์ก็เกิดขึ้น มีการจ้างนักวิจารณ์ประจำในสื่อมวลชนต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุ โทรทัศน์ เพราะสื่อมวลชนเห็นว่ากิจกรรมทางศิลปะเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อสังคม บางครั้งคิดว่า เป็นผลประโยชน์ จึงได้ให้บริการแก่สังคม โดยจัดให้มีเนื้อหาบทวิเคราะห์สำหรับการวิจารณ์ ความต้องการนักวิจารณ์ที่แท้จริงนั้นมาจากการค้า ผลประโยชน์ก็เหมือนกัน ร้านค้าศิลปะใหญ่ ๆ ก็จะมีนักวิจารณ์ประจำ พวกสะสมศิลปะเพื่อการลงทุนก็มักปรึกษาเป็นนักวิจารณ์ การเชิกรศิลป์บางครั้งก็เพื่อการค้าก็มี นักวิจารณ์ทั้งหลายพวกหลายชนชั้นของสังคมอุดมการณ์ มีจรรยาบรรณก็มีไม่น้อยผลงานและเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ ในด้านความต้องการนักวิจารณ์ศิลปะ ในสถาบันการศึกษาเป็นบททดสอบกันความอยู่แล้วและมีมานานแล้ว จะไม่บอกกล่าวถึง

นักวิจารณ์ศิลปะ กับ ศิลปิน

นักวิจารณ์ศิลปะที่ศิลปินรักก็มีเกลียดก็มี ที่สำคัญคือทั้งสองฝ่ายต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน ถ้าไม่มีศิลปินก็ไม่มีผลงานศิลปะ ไม่มีผลงานศิลปะ ก็ไม่มีนักวิจารณ์ศิลปะ ไม่มีนักวิจารณ์ศิลปะก็ไม่ค่อยมีประชาชนเข้าใจศิลปะ ไม่มีประชาชนศิลปินก็ไม่ต้องทำอะไรทั้งสามฝ่ายควรมีความสัมพันธ์ ต่อกัน

บัณฑิต ผู้เขียนยังไม่กล่าวถึงการวิจารณ์
ศิลปะในประเทศไทยโดยเฉพาะ ณ ที่นี้ ถ้า
มีโอกาสจะทำต่อไปในอนาคต ถ้ามีโอกาส
จะเขียนเกี่ยวกับการวิจารณ์ศิลปะอีก

เชิงอรรถ

- 1 ศิลป์ พีระศรี ศาสตราจารย์ ศิลปสงเคราะห์ หน้า ๗๕
- 2 Felman, Edmund Burke, The Problems of Art Criticism, หน้า ๔๔๒
- 3 Aldrich, Virgil C., Philosophy of Art N.J., 1963
- 4 Felman, Edmund Burke, อ้างแล้ว, หน้า ๔๔๒-๔๔๓
- 5 Hsheh Ho, Ku Hua P'in Lu, แปลโดย Oswald Siren ใน The Chinese on the Art of Painting
- 6 Roger de Piles 1635-1709 เป็นนักประวัติศาสตร์ศิลป์และนักทฤษฎีศิลปะชาวฝรั่งเศส
ข้อเขียนของท่านชื่อ The Principles of Painting เป็นข้อเขียนที่น่าสนใจสำหรับนักวิจารณ์ศิลปะ
เพราะมีการเสนอเกณฑ์การตัดสินผลงานจิตรกรรม
- 7 Cleaver, Dale G, Aesthetic Theories of Values Judgment, Art An Introduction, หน้า ๕๘
- 8 Read, Herbert, The Ambiguous Critic, หน้า ๖๑-๖๒
- 9 Read, Herbert, The Critic Choice, หน้า ๖๘

๗/๑๖
๗/๒๓